

TAŞA İŞLENEN TARİH AKSARAY ULU CAMİİ'NİN MİMARİ VE KÜLTÜREL KİMLİĞİ

KAMBER CEYLAN

İç Anadolu'nun önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Aksaray'ın coğrafi, tarihsel ve kültürel özelliklerini ele alarak, Anadolu Selçuklu döneminin önemli eserlerinden Aksaray Ulu Camii'ni mimari ve sanatsal açıdan değerlendireceğim.

Aksaray, İç Anadolu Bölgesi'nde, Tuz Gölü'nün güneyinde, Melendiz Dağları ile Melendiz Çayı arasında uzanan geniş bir ova üzerinde kurulmuştur. Orta Kızılırmak bölümünde yer alan şehir, tarih boyunca önemli ulaşım güzergâhları üzerinde bulunması nedeniyle ticari ve kültürel açıdan gelişim göstermiştir.

Nevşehir, Niğde, Konya, Ankara ve Kırşehir ile çevrili olan Aksaray, coğrafi

konumu itibariyle stratejik bir merkez olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir. Yaklaşık 7997 km² yüzölçümüne sahip olan bölgede yarı karasal iklim hâkim olup, step karakterli bitki örtüsü yaygındır. Hasan Dağı, Küçük Hasan Dağı ve Ekecik Dağı gibi volkanik oluşumlar ile Tuz Gölü ve çevresindeki su kaynakları, bölgenin doğal yapısını belirleyen temel unsurlardır.

Aksaray'ın tarihsel geçmişi, Hitit dönemine kadar uzanmaktadır. Antik dönemde "Kursaura" adıyla bilinen yerleşim, Kapadokya Krallığı döneminde "Archelais" olarak anılmıştır. Ortaçağ İslam kaynaklarında ise "Medine-i Aksara" şeklinde ifade edilen şehir, Anadolu Selçuklu döneminde önemli bir imar faaliyeti geçirmiştir. Selçuklular döneminde askeri, ticari ve dini açıdan önemli bir merkez hâline gelen Aksaray, daha sonra Karamanoğulları ve Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Cumhuriyet döneminde idari statüsü değişiklik gösteren şehir, 1989 yılında yeniden il statüsüne kavuşmuştur.

İslam şehirlerinde ulu camiler, yalnızca ibadet mekânı olmanın ötesinde, sosyal ve kültürel hayatın merkezinde yer alan yapılar olarak öne çıkmaktadır. İlk dönemlerden itibaren fethedilen şehirlerde mevcut büyük yapılar camiye dönüştürülmüş, ardından yeni ulu camiler inşa edilmiştir. Bu süreç, İslam mimarisinin farklı coğrafyalarda çeşitlenmesine zemin hazırlamıştır. Selçuklu döneminde İran mimarisinin etkisiyle gelişen cami anlayışı,

Anadolu'da yerel unsurlarla birleşerek özgün bir kimlik kazanmıştır.

Bu bağlamda çok ayaklı, mihrap önü kubbeli ve dikdörtgen planlı camiler Anadolu Selçuklu mimarisinin karakteristik örnekleri arasında yer almıştır. Aksaray şehir merkezinde bulunan Ulu Camii, Anadolu Selçuklu dönemine tarihlenen önemli yapılardan biridir. Yapının banisi ve inşa tarihi konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, genel kabul caminin *II. Kılıçarslan'ın oğlu Rükneddin Mesud* döneminde inşa edildiği yönündedir. Bununla birlikte Karamanoğulları döneminde önemli onarımlar gördüğü bilinmektedir. Caminin tarihsel süreçte farklı dönemlerde geçirdiği onarımlar, yapının özgün kimliğinde bazı değişikliklere yol açmıştır.

Mimari açıdan Aksaray Ulu Camii, kareye yakın dikdörtgen planlı ve çok ayaklı bir yapıdır. Yaklaşık 36 x 35 metre ölçülerinde olan caminin iç mekânı, sütunlar ve sivri kemerler aracılığıyla çok sayıda birime ayrılmıştır. Bu birimler tonoz ve kubbelerle örtülmüş olup, özellikle mihrap önünde yer alan kubbe yapının odak noktasını oluşturmaktadır.

Yapının dış cephesinde yer alan payandalar, zaman içerisinde ortaya çıkan yapısal sorunları gidermek amacıyla eklenmiştir. Taç kapı, mukarnaslı süslemeleri ve taş işçiliği ile Selçuklu sanatının estetik anlayışını yansıtan önemli bir unsurdur. Camiye kuzey ve batı cephelerinden giriş sağlanmaktadır. Yapının süsleme anlayışı genel olarak sade olmakla birlikte, minber önemli bir sanat eseri olarak öne çıkmaktadır. Kündekâri tekniği ile yapılan ahşap minber, Anadolu

Selçuklu ahşap sanatının en başarılı örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Abanoz ağacından üretilen minber, geometrik ve bitkisel motiflerin yanı sıra yazı süslemeleri ile zenginleştirilmiştir. Ancak zaman içerisinde yapılan bilinçsiz müdahaleler, yanlış restorasyonlar ve ihmaller nedeniyle minberin özgünlüğü kısmen zarar görmüştür. Bazı parçalarının kaybolmuş olması ve hatalı onarımlar, bu önemli sanat eserinin günümüze eksik ulaşmasına neden olmuştur.

Aksaray Ulu Camii minberi, Anadolu Selçuklu dönemine ait diğer önemli minberlerle karşılaştırıldığında, hem teknik hem de estetik açıdan dikkat çekici bir konumda yer almaktadır. Özellikle kündekâri tekniğinin başarılı uygulandığı, bu minberi dönemin diğer örneklerinden ayırmaktadır. *Konya Alaeddin Camii ve Harput Ulu Camii* minberleri ile benzerlik gösteren bu eser, Selçuklu ahşap sanatının gelişim sürecinde önemli bir aşamayı temsil etmektedir.

Sonuç olarak Aksaray Ulu Camii, Anadolu Selçuklu mimarisinin ve sanatının önemli temsilcilerinden biri olup, hem mimari yapısı hem de barındırdığı sanat eserleri ile dikkat çekmektedir. Yapının banisi ve inşa tarihi konusunda kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, Selçuklu dönemine ait olduğu genel kabul görmektedir. Zaman içerisinde farklı dönemlerde yapılan onarımlar, yapının özgünlüğünü kısmen etkilemiş olsa da, cami günümüzde hâlâ kültürel ve tarihi değerini korumaktadır.

Özellikle minberi ile ön plana çıkan Aksaray Ulu Camii, Anadolu Selçuklu sanatında ahşap işçiliğinin ulaştığı yüksek seviyeyi göstermesi bakımından büyük önem

taşımaktadır. Ancak geçmişte yeterli koruma sağlanamaması nedeniyle yapının bazı bölümleri zarar görmüştür. Bu durum, kültürel mirasın korunmasının gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Aksaray Ulu Camii, yalnızca bir ibadet mekânı değil; aynı zamanda tarih, sanat ve kültürün somut bir yansıması olarak Aksaray'ın hafızasında önemli bir yer tutmaya devam etmektedir.

